

KOMJÁTHY ZSUZSANNA

A gyógypedagógia múltja, jelene és jövője Győrben

A tanulmány első része történelmi visszatekintést tesz a 67 éves győri gyógypedagógia múltjába. Radó Tibor munkásságán keresztül bemutatja a város fogyatékossgal élő gyermekeinek, fiataljainak szervezett iskolai oktatási rendszerbe történő bevonását, a gyógypedagógiai ellátás megvalósulását. A városban működő gyógypedagógiai iskolák innovációs tevékenységén keresztül szemlélteti az ellátás jelenlegi helyzetét, egyúttal kitér az integráció és az inklúzió megvalósulásának helyi sajátosságaira, a továbbfejlődés lehetőségeire.

Bevezetés

A fogyatékos gyermekek iskolarendszerű oktatásának megszervezése Győr városában a magyar gyógypedagógia kialakulásának több mint kétszáz éves múltra visszatekintő történetében viszonylag későn induló, ám annál gyorsabban fejlődő, mára már innovatívan működő szerves része. Az alapfokú gyógypedagógiai oktatás a fogyatékossg súlyosságát tekintve két bázisintézményben valósult meg a városban. A Bárcki Gusztáv Óvoda Általános Iskola, Készségfejlesztő Speciális Szakiskola, Kollégium és Különleges Gyermekeketthonban, ahol a speciális nevelési szükségletű, 3–24 éves, közepesúlyos értelmileg sérült gyermekek és fiatalok nevelése-oktatása folyik, valamint a Radó Tibor Általános Iskola és Módszertani Intézményben, ahol a tanulásban és értelmileg akadályozott, autista gyermekek mellett átlagos értelmi képességű, súlyos logopédiai problémákkal küzdő gyermekek nevelésével foglalkoznak a szakemberek. A többségi oktatási rendszerbe az átjárhatóságot ezekből az intézményekből az 1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról és annak módosításai tették lehetővé. A jogszabályok által deklarált jogok biztosítják a szülők számára a választás lehetőségét a speciális, illetve a többségi intézmények között.

Jelen írás célja a győri gyógypedagógiai nevelés-oktatás kialakulásának, a szakmai múlt bemutatásán túl, az önkormányzat által fenntartott alapfokú intézmények integrációs készültségi szintjének elemzése, az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvény kodifikálását követően. A sajátos nevelési igényű gyermekek fogadására irányuló objektív és szubjektív intézményi feltételrendszer meglétének összehasonlító elemzése 2010-től napjainkig, figyelemmel kísérve a pedagógus továbbképzések irányultságát. Az összehasonlítás alapjául a győri önkormányzat

képviselőtestülete által 2007-ben készített Közoktatási Esélyegyenlőségi Program célkitűzései, a város 2010-ben készült Közoktatási Esélyegyenlőségi Helyzetelemzési és Intézkedési Tervében megfogalmazott rövid, közép- és hosszú távú célkitűzések szolgálták, mely célkitűzések megvalósítása, napjaink integrációs feladatait is meghatározzák.

1. A régmúlt: Radó Tibor munkássága és a fogyatékos gyermekek oktatása Győrben

Radó Tibor (1924–1972) nevéhez fűződik a győri gyógypedagógiai oktatás megalapozása. Győrben elsőként ő ismerte fel, hogy az értelmi fogyatékos gyermekek speciális megsegítést igényelnek. Az első iskola 72 gyermekkel Győri Gyógypedagógia néven 1947 februárjában nyitotta meg kapuit. Alaptevékenységként enyhe és középsúlyos értelmi fogyatékos gyermekek oktatása-nevelése mellett beszédhibás gyerekek nevelésével is foglalkoztak az intézményben. 1948 szeptemberétől már a város különböző részein is megkezdődött a fogyatékos gyermekek oktatása oly módon, hogy egy-egy osztályt elkülönítettek számukra a többségi intézményeken belül. Radó Tibor elkötelezettségének köszönhetően hat osztályban, 98 gyermekkel folyt a pedagógiai munka [1].

1963 fordulópontot jelentett az iskola életében, mert új, modern épületbe költözhetek. Győr egyik kerületében (Szabadhegyen), a József Attila utca 4. szám alatti épület adott otthont az iskolának, ahol öt tanulócsoporthoz, mintegy kilencven gyermekkel és tíz nevelővel dolgoztak. Az iskola tevékenységének köszönhetően 1968-ban különválasztották a debilis (enyhe értelmi fogyatékos) és az imbecillis (középsúlyos értelmi fogyatékos) gyermekek nevelését. Kísérleti tanterv keretén belül külön foglalkoztak a két tanulócsoporthoz. Az iskola alapfeladaton túli feladatellátásként kapta meg az 1968–69-es tanévtől kezdődően Győr–Sopron megyében az önálló státuszú logopédiai ellátást, melynek köszönhetően 1969. január 1-jétől az iskolában főállású logopédus dolgozott. 1970–1990 között az intézmény már nem tudta fogadni a megnövekedett gyermeklétszámot, ezért egymás után nyíltak a város különböző pontjain tagozatai. 1972 januárjában elhunyt Radó Tibor, az iskola alapítója. Halálával egy jelentős korszak zárult le a győri gyógypedagógia történetében. Szellemisége, fáradhatatlan tenni vágyása örökre ott hagyta nyomait az intézményben és a városban.

1977. március 7-én új gyógypedagógiai intézménnyel gazdagodott városunk, a Gócze Géza utca 2. szám alatt, Foglalkoztató Iskola és Nevelőotthon néven. Ötvenhárom súlyosan és halmozottan fogyatékos kisgyermek nevelése-fejlesztése valósult meg három óvodai és négy iskolai csoportban. Az iskola létszáma ugyanezen év szeptemberére 167 főre bővült (Forrás: <http://www.barcsi-gyor.hu>).

A két gyógypedagógiai intézmény azóta is több évtizeden keresztül, igényes szakmai színvonalat biztosítva látta, látja el az enyhe, illetve súlyosabb pedagógiai problémákkal küzdő gyermekek oktatását, nevelését a városban.

2. Változások a közelmúltban: innováció a győri többségi iskolákban

A közoktatásban zajló változások, Magyarországnak az Európai Unióhoz történő csatlakozása, valamint az Uniónak az oktatással és neveléssel kapcsolatos elvárásai az intézmények nevelési-oktatási folyamatainak szolgáltatássá történő kiszélesítését vonták maguk után, melynek részévé vált a marginális helyzetben lévő csoportok – köztük a sajátos nevelési igényű gyermekek – társadalmi, ezen belül oktatási integrációjának megvalósítása.

A győri fenntartó önkormányzat a 2003. évi CXXV. törvény kodifikálását követően 2004. április 15-től valamennyi oktatási-nevelési intézményének alapító okiratában alapfeladatul határozta meg a „fogyatékos gyermekek” ellátására vonatkozó kötelezettséget. Az intézményi alapító okiratok e feladatkörrel történő kibővítését azonban nem előzte meg egy teljes körű fenntartói tájékozódás a sikeres integráció feltételrendszerének meglétére vonatkozóan. Az intézmények alapító okirataiban egységesített szövegtartalommal jelent meg az SNI gyermekek fogadására vonatkozó feladat-ellátási kötelezettség. A nevelési és oktatási intézmények többsége úgy integrálta a speciális nevelési szükségletű gyermekeket, hogy csak az alapfeladatok megvalósításához szükséges tárgyi és személyi feltételekkel rendelkeztek, holott a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló XXVI. törvény II. fejezetében a törvényalkotó már 1998-ban egyértelműen meghatározta az épített környezet, az oktatási feltételek meglétére vonatkozó, a fogyatékos embereket alapvetően megillető jogokat (1998. évi XXVI. törvény II. fejezet 5§ (1)). E jogok biztosítására a törvény életbelépését követően eltelt több év után sem történt városi szintű fenntartói intézkedés.

Győr város képviselőtestülete 2007-ben elkészítette a város esélyegyenlőségi tervét, elméleti lehetőséget teremtve a hátrányos helyzetű (HH), halmozottan hátrányos helyzetű (HHH), valamint a sajátos nevelési igényű (SNI) gyermekek, tanulók számára a minőségi oktatásban való részvételre. Az esélyegyenlőség biztosítása alkotmányos jog, melynek értelmében: *„minden gyermeknek joga van a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz”* (Magyarország Alaptörvénye 2011, XVI. cikk (1)). A győri fenntartónak, mint a jog törvényes képviselőjének, nagyobb figyelmet kellett volna szentelnie az Alkotmányban, illetve a 2/2005. (III.1.) OM rendeletben a sajátos nevelési

igényű tanulók óvodai nevelésének, iskolai oktatásának irányelvei mentén az integráció sikerességét célzó ajánlások megvalósítására.

Az intézményeknek a pedagógiai programok és tantervek 2009-es majd 2013-as felülvizsgálata során a 32/2012. (X. 8.) EMMI. rendelet 1. 2. mellékleteinek megfelelően már részletesen szabályozniuk, dokumentálniuk kellett a sajátos nevelési igényű gyermekek fogadására, rehabilitációjára, rehabilitációjára vonatkozó feladataikat. A város nevelési, oktatási intézményeinek nagy része azonban továbbra sem rendelkezett azokkal az alapvető objektív és szubjektív feltételekkel, ami a sajátos nevelési igényű gyermekek sikeres integrációjának megvalósítását elősegíthette volna. A fenntartó az adott időszakban elsősorban az integráció dokumentációs hátterének lefedettségére, és nem a tartalmi munka megvalósítását segítő tárgyi-személyi feltételek biztosítására törekedett.

2.1. Az integráció megvalósulásának objektív és szubjektív feltételrendszere 2007–2010 között a győri oktatási intézményekben

A sikeres integráció megvalósulásához két tényező meglétét emeli ki elsődlegesen a magyar integrációs gyógypedagógia kutatások egyik híres, nemzetközileg is elismert szaktekintélye, Csányi Yvonne (Csányi 2000).

Objektív tényezők:

- (1) Gyógyászati segédeszközök (pl.: nélkülözhetetlenek a mozgásfogyatékos és érzékszervi fogyatékos gyermekek integrált oktatásánál)
- (2) Épület hozzáférhetősége, belső akadálymentesítése
- (3) Osztály létszáma
- (4) Speciális taneszközök (pl.: speciális vonalazású füzetek)

Szubjektív tényezők:

- (1) Fogadó pedagógus személyisége
- (2) Tanterv, tananyag
- (3) Pedagógus módszerei
- (4) Gyermekek szülei
- (5) Gyógypedagógus jelenléte
- (6) Gyermekek (Csányi 2000).

Tekintsük át, a teljesség igénye nélkül, a győri közoktatás 2007 és 2010 közötti időszakát az intézmények objektív és szubjektív feltételrendszerének átvilágításával a fontosabb integrációt segítő tényezők meglétére vonatkozóan.

2.1.1. Az integráció megvalósulásának objektív tényezői a létszám, az akadálymentesítés és az infrastruktúra tükrében

A személyi és tárgyi feltételrendszer vizsgálatához a 2007-ben készült Győr Megyei Jogú Város Közoktatási Esélyegyenlőségi Programjában, valamint a 2010-ben készült Győr Megyei Jogú Város Közoktatási Esélyegyenlőségi Helyzetelemzése és Intézkedési Tervében található adatok kerültek felhasználásra. Az adatokat, az önkormányzat által fenntartott nevelési és oktatási intézmények szolgáltatták.

Az alábbi, 1. ábra jól szemlélteti a városban 2007–2010 között működő közoktatási intézménytípusokon belül előforduló gyermeklétszámokat, ezen belül a sajátos nevelési igényű gyermekek integrációjára vonatkozó legfontosabb adatokat. Megállapítható, hogy a vizsgált időszakban az óvodai nevelésben, illetve a középiskolai oktatásban lényegesen megnövekedett az SNI tanulók száma, míg az általános iskolákban enyhe csökkenés mutatkozott. A sajátos nevelési igényű tanulók többsége integrált oktatási forma keretén belül teljesítette a tanulmányi kötelezettségét.

Az integráltan nevelt-oktatott SNI-s gyermekek létszámának alakulása Győr Megyei Jogú Város által fenntartott intézményekben

Intézménytípus	2007		
	Óvoda	Általános iskola	Középiskola
Intézmények száma	27	39	32
Tanulók száma	3892	10219	15470
SNI gyermekek száma	82	843	358
Ebből integráltan oktatott	52	531	109
Gyógypedagógiai oktatásban részesül	30	312	249

Az integráltan nevelt–oktatott SNI gyermekek létszámának alakulása Győr Megyei Jogú Város által fenntartott intézményekben.			
2010.			
Intézménytípus	Óvoda	Általános iskola	Középiskola
Intézmények száma	31	32	32
Tanulók száma	4704	10625	14449
SNI gyermekek száma	116	769	518
Ebből integráltan oktatott	82	549	259
Gyógypedagógiai oktatásban részesül	34	156	259

1. ábra: Az integráltan nevelt-oktatott SNI-s gyermekek létszámának alakulása Győr Megyei Jogú Város által fenntartott intézményekben

Adatok forrása: Győr Megyei Jogú Város Esélyegyenlőségi Programja, 2007; Győr Megyei Jogú Város Közoktatási Esélyegyenlőségi Helyzetelemzése és Intézkedési Terve 2010

A 2007. évben az önkormányzati fenntartású óvodák közül mindösszesen három óvodában működtettek lokális integráció keretén belül önálló gyógypedagógiai csoportot (egy mozgássérült csoportot 10 fővel, 1–1 logopédiai csoportot pedig 9, illetve 11 fővel). A fentebb említett önálló óvodai gyógypedagógiai csoportok 2010-ben összesen 28 gyermek elhelyezését oldották meg a városban. Hat fő középsúlyos értelmi fogyatékos gyermek nevelésére speciális intézményben került sor.

Az óvodai csoportok létszámának 2007. évi vizsgálatából megállapíthatóvá vált, hogy az önkormányzati fenntartású 27 óvodából 14 óvoda 28 csoportjában jelentősen magas volt a létszám, amely meghaladta a közoktatási törvény 3. sz. melléklet I. részében meghatározott 25 fős maximális létszámot (1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról 3. sz. melléklet I.). Az óvodai csoportok létszámtúllépése a 2010. évet követően sem változott. A 200 óvodai csoportból 73-ban a gyermeklétszám meghaladta a törvény által meghatározott maximális létszámot. Az általános és középiskolákat tekintve két intézményben volt gyógypedagógiai csoport vagy tagozat. A tanulói létszámok itt nem tértek el a közoktatási törvényben előírt maximális adatoktól.

Az akadálymentesítés tekintetében a sajátos nevelési igényű gyermekek integrált oktatásának, valamint az esélyegyenlőség biztosításának egyik alapfeltétele a fizikai

környezet akadálymentesítése. Az 1997. évi LXXVIII. törvény 2. paragrafusa az épített környezet alakításáról és védelméről a következőképpen fogalmaz: az épített környezet akkor akadálymentes, „*ha annak kényelmes, biztonságos és önálló használata minden ember számára biztosított, ideértve azokat az egészségkárosodott egyéneket vagy embercsoportokat is, akiknek ehhez speciális létesítményekre, eszközökre, illetve műszaki megoldásokra van szükségük*” (Hatályos Jogszabályok Gyűjteménye 2014).

A város közoktatási intézményeinek akadálymentesítéséről készített helyzetfelmérés alapján a 2007. évi Közoktatási Esélyegyenlőségi Program a következő megállapítást tette: „*a minimálisan szükséges akadálymentesítés feltételeinek sem felel meg minden iskola*” (GYMJV Közoktatási Esélyegyenlőségi Program 2007, 28). A minimális akadálymentesítés, az épített környezethez való hozzáférést jelenti, mely első sorban a mozgáskorlátozott gyermekek többségi oktatásban való részvételének alapvető feltétele.

A CAMELOT Mozgássérült Fiatalok Győri Egyesülete, valamint a Széchenyi István Egyetem mérnök és szociális munkás szakos diákjainak közös projekteredményeként létrejött egy adatbázis 2010-ben, amely felmérte többek között az oktatási intézmények akadálymentességét. A közel kilencven közoktatási feladat ellátási helyből csupán 22 volt akadálymentes (két óvoda, hat általános és középiskola, valamint két általános iskola). Az akadálymentes intézmények többsége felsőoktatási intézmény volt (Forrás: CAMELOT: Akadálymentes helyek Győrben: Oktatás <http://www.camelotgyor.hu>).

Az óvodák, általános és középiskolák nem voltak megközelíthetőek sem a kerekesszékekkel közlekedő, sem pedig az érzékszervi fogyatékossgal élő kisgyermekek számára. A vak és gyengén látó gyermekek integrációjához fontos a közlekedést segítő csúszásmentes burkolat kiépítése, a védőkorlátok felszerelése, tájékozódást segítő pontírasú jelzések elhelyezése a falakon, illetve rendszeresített hangjelek, vezetővonalak, melyek segítik az intézményekben való tájékozódást. A hallássérült gyermekek számára nagyon fontos a hanginformáció vizuális megjelenítése, fényjelzések alkalmazása, indukciós hurok kiépítése, mely sajnos egyetlen alsó fokú intézményben sem található meg még napjainkban sem.

A fentiek alapján megállapítható, hogy 1997. évi LXXVIII. törvényben deklarált, az épített környezet sérülés-specifikus átalakítására vonatkozó jogok ellenére sem volt megoldott az intézmények többségében az akadálymentesítés.

Az 1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról 30. § (3) bekezdése értelmében azoknak az intézményeknek, amelyek a sajátos nevelési igényű gyermekeket látják el, rendelkezniük kell a rehabilitációhoz és rehabilitációhoz szükséges tárgyi feltételekkel.

Az intézmények infrastrukturális helyzetét, integrációs készülségi szintjét jól tükrözi a 2. ábra, mely az alap eszközkészlet meglétére vonatkozó adatokat mutatja. Az adatszolgáltatásokból kitűnik, hogy az egyéni fejlesztéshez szükséges foglalkoztatók, tornaszobák száma mindenhol alacsony, különösen a 2007-es évet tekintve. Az önkormányzat által fenntartott 89 intézményben, az alapfokú oktatás részét képező 66 intézményből (27 óvoda és 39 általános iskola) mindösszesen 38 intézmény rendelkezett az egyéni foglalkozásokhoz szükséges fejlesztőszobával, illetve tornateremmel. A tornatermi ellátottságot tekintve megállapítható, hogy az általános iskolákban legalább egy tornaterem mindenhol volt, míg az óvodák többségénél nem. A középfokú oktatás intézményei közül háromban volt fejlesztőszoba, egy pedig nem rendelkezett tornateremmel.

Infrastrukturális mutatók 2007-ben				
	<i>Egyéni fejlesztő szoba</i>	<i>Tornaterem</i>	<i>Só szoba</i>	<i>Intézmények száma</i>
Óvodák	38		6	27
Általános iskola			0	39
Középiskola	3	22	0	23
Infrastrukturális mutatók 2010-ben				
	<i>Egyéni fejlesztő Szoba</i>	<i>Tornaterem</i>	<i>Só szoba</i>	<i>Intézmények száma</i>
Óvodák	16	7	8	31
Általános iskola	14	32	0	32
Középiskola	5	31	0	32

2. ábra: Infrastrukturális mutatók 2007 és 2010 között Győrben

Adatok forrása: Győr Megyei Jogú Város Esélyegyenlőségi Programja, 2007; Győr Megyei Jogú Város Közoktatási Esélyegyenlőségi Helyzetelemzése és Intézkedési Terve 2010

A 2010-es évet tekintve megállapítható, hogy az oktatási intézmények közül az óvodák 26 telephelyéből 16-ban volt logopédiai foglalkoztató, egyéni fejlesztőszoba. Az általános iskolák közül 14-ben volt, egyéni fejlesztő–logopédiai foglalkoztató. Több általános iskola viszont nem rendelkezett ezzel az alapfeltétellel, holott magas volt az SNI tanulók száma. Akadt viszont olyan intézmény is, ahol egynél több fejlesztőszoba állt rendelkezésre. A 32

középiskolát tekintve, mindössze 3-ban volt logopédiai foglalkoztató, vagy fejlesztőszoba. Az általános és középiskolák közül, egy kivételével mindegyik rendelkezett legalább egy tornateremmel. Az óvodák helyzete ennél lényegesen rosszabb képet mutatott, mivel saját tornateremmel összesen 7 óvoda rendelkezett.

Összegzésként megállapítható, hogy az alsó és középfokú nevelési–oktatási intézmények jelentős része nem rendelkezett a sajátos nevelési igényű gyermekek egyéni fejlesztését segítő alapvető helyiségekkel.

2.1.2. Az integráció megvalósulásának szubjektív tényezői az intézményi dokumentumok és a pedagógusok szakmai felkészültségének tükrében

Győr város 2007. évi Közoktatási Esélyegyenlőségi Programjának 13. oldalán olvashattuk, hogy az intézmények alapító okirataiban megtalálható a sajátos nevelési igényű gyermekek ellátására vonatkozó kötelezettség teljesítése. Az alapító okiratokban azonban nem került meghatározásra, hogy az intézmények – a személyi és tárgyi feltételeik meglétéből adódóan – milyen típusú fogyatékossgal élő gyermekek fogadására vállalkoznak. Az esélyegyenlőségi terv megállapítása szerint az óvodai nevelési programok mindegyike kivétel nélkül tartalmazta „*a gyermekvédelemmel összefüggő tevékenységeket, a szülők, gyermekek és pedagógusok hatékony együttműködésének formáit, az integráció megvalósításának elveit, a sajátos nevelési igényű gyermekek fejlesztésével kapcsolatos feladatokat*” (GYMJV Közoktatási Esélyegyenlőségi Program 2007, 13). Az esélyegyenlőségi terv azonban nem tért ki arra, hogy az általános és középiskolákban milyen módon biztosították a sajátos nevelési igényű tanulók számára a sérülésspecifikumnak megfelelő oktatási, oktatásszervezési esélyegyenlőséget. A 2010. évi helyzetelemzési és intézkedési terv 29. oldalán mindössze annyi volt olvasható, hogy: „*Győr városa az SNI-s tanulók integrált ellátását az egyes intézményekben a Radó Tibor Általános Iskola és Gyógypedagógiai Módszertani Intézmény szakmai útmutatásával és szakembereinek támogatásával látta el. [...] A középiskolákban az SNI-s diákok szakképzését szegregáltan a Speciális Szakiskola biztosítja*” (Közoktatási Esélyegyenlőségi Helyzetelemzési és Intézkedési Terv 2010, 43).

Füves Sándorné gyógypedagógus, közoktatási szakértő 2010-ben városi szinten vizsgálta a sajátos nevelési igényű tanulók integrációs helyzetét. A vizsgálat többek között megállapította, hogy az alapfokú intézmények jelentős része (33) ellátta a különleges gondozásra szoruló gyermekeket. A rehabilitációs, rehabilitációs foglalkozásokat az intézmények saját vagy utazó szakemberek által biztosították a gyermekeknek. A középfokú

oktatási intézmények többségében azonban az integráltan oktató SNI tanulóknak a törvény által kötelezően előírt rehabilitációs és rehabilitációs ellátása nem volt lefedett (Füves 2010). A sajátos nevelési igényű gyermekeket nevelő-oktató intézmények dokumentumainak tartalmaznia kellett – a 2/2005. (III.1.) OM rendelet 2. számú mellékletének értelmében is – a sajátos nevelési igényű gyermekek nevelésének célját, feladatát, tartalmát és követelményeit. Füves Sándorné 2010-es vizsgálata, amely kitért az intézmények dokumentumainak felülvizsgálatára is, megállapította, hogy „*az intézmények nem eléggé körültekintőek a dokumentációk vezetésében*” (Füves 2010, 228). A szakértő megfogalmazta, hogy szükséges lenne a tantervekben a tanulók sérülésspecifikumaihoz való alkalmazkodás, a követelményminimum és a hozzá vezető út megjelölése (Füves 2010).

A fentiek alapján megállapítható, hogy – bár a jogszabályok egyértelműen meghatározták a nevelési-oktatási intézmények számára a sajátos nevelési igényű gyermekek nevelésének, oktatásának feltételeit, annak dokumentumait – a győri intézmények jelentős részénél a sikeres integráció már az alapidokumentumok hiányosságaiából eredően megkérdőjelezhetővé vált.

A pedagógusok továbbképzését tekintve az óvodapedagógusok szakirányú továbbképzéseinek vizsgálatából kiderült, hogy a 348 alkalmazásban álló pedagógusból csupán mintegy 79 fő rendelkezett különböző speciális, az integrált nevelést segítő szakképzettséggel [2]. Az óvodapedagógusok közül sokan rendelkeztek a hatékony együttnevelést segítő módszertani végzettség széles skálájával, pl. Ayres-terápia, jelelés, mozgásfejlesztő, nyelvfejlesztő, egészségfejlesztő mentálhigiénikus, játépszichológia, tanulási problémák, magatartási zavarok korai felismerése, csökkentése (Győr Megyei Jogú Város Közoktatási Esélyegyenlőségi Programja (2007, 18).

Az óvodapedagógusok továbbképzésére vonatkozó szám adatok 2010-ben a következőképpen alakultak: a 386 fő alkalmazásban álló óvodapedagógusból már 157 fő rendelkezett különböző speciális szakképzettséggel.

A győri óvodapedagógusok módszertani képzettségének irányultsága (2007)							
Képzettségek	Hatékony együttnevelés	Fejlesztő pedagógus	Gyógytestnevelő	Konduktor	Szociálpedagógus	Gyógypedagógus + asszisztens	Összesen
		33	15	10	2	5	14
A győri óvodapedagógusok módszertani képzettségének irányultsága (2010)							
	Hatékony együttnevelés	Differenciált nevelés	Kooperatív tanulás	Projektpedagógia	Dramapedagógia	Összesen	
	85	30	7	31	4	157	

3. ábra: A győri óvodapedagógusok módszertani képzettségének irányultsága 2007 és 2010 között

Adatok forrása: Győr Megyei Jogú Város Esélyegyenlőségi Programja, 2007; Győr Megyei Jogú Város Közoktatási Esélyegyenlőségi Helyzetelemzése és Intézkedési Terve 2010

Amint azt a fenti, 3. ábra adatai is mutatják, megnövekedett a hatékony együttnevelést segítő módszertani végzettség szerzésére irányuló továbbképzések iránti érdeklődés. A néhány évvel korábbi 33 főről 85 főre emelkedett azoknak a pedagógusoknak a száma, akik fontosnak tartották az integrációt elősegítő ismereteik szakirányú bővítését.

A város általános iskoláiban 2007-ben a főállású pedagógusok száma 1072 fő volt, a pedagógiai munkát segítő alkalmazottak száma pedig 55 fő. Az egy fő pedagógusra jutó gyermeklétszám 10 fő. A gyógypedagógiai kompetenciák megléte intézményenként változatos képet mutatott. Egy fő gyógypedagógusra a városban 6,2 fő SNI tanuló jutott. Ezt az arányt nagyban javította a Radó Tibor Általános Iskola gyógypedagógusainak magas létszáma, mivel ők biztosították a városban a logopédiai ellátást. A pedagógusok módszertani továbbképzéseken való részvételét vizsgálva megállapíthatóvá vált, hogy a tanítók, tanárok többsége főleg olyan módszertani továbbképzésen vett részt (összesen 197 továbbképzés), amely főleg a hátrányos helyzetű és halmozottan hátrányos helyzetű tanulók differenciált fejlesztését segítette elő. A módszertani képzések közül a legtöbben az egyéni haladási ütemet segítő differenciált tanulásszervezéssel kapcsolatos továbbképzéseken vettek részt, valamint a

kooperatív módszereket és az integrált nevelés alapjait sajátították el. Kevesebben végeztek projektpedagógiai és drámapedagógiai tanfolyamokat, amelyek szemléletükben és módszereikben egyébként jól adaptálhatóak lettek volna az integrált oktatásban. A 4. ábra adatai jól szemléltetik a fentebb leírtakat.

4. ábra: A pedagógusok módszertani tanfolyamokon való részvételi aránya az összes főállású pedagógus számához viszonyítva az 1-8. évfolyamon

Adatok forrása: Győr Megyei Jogú Város Közoktatási Esélyegyenlőségi Programja 2007, 27

Az önkormányzat által 2010-ben fenntartott általános iskolákban foglalkoztatott pedagógusok száma 854 főre csökkent, míg a pedagógiai munkát segítő alkalmazottak száma (55 fő) nem változott. Az egy főállású pedagógusra jutó gyermekek száma (10,7 fő) az általános iskolai tanulók vonatkozásában kissé emelkedett. Az általános iskolákban dolgozó pedagógusok 445 továbbképzésen vettek részt, mely továbbképzések egy része az integrált nevelés szempontjából is segítette munkájukat.

A győri általános iskolai tanárok módszertani képzettségének irányultsága (2010)						
Képzések	Hatékony együttműködés	Differenciált nevelés	Kooperatív tanulás	Projekt-pedagógia	Dráma-pedagógia	Egyéb
	11	37	96	31	19	251
Összesen /fő/						445

5. ábra: A győri általános iskolai tanárok módszertani képzettségének irányultsága 2010-ben

Adatok forrása: Győr Megyei Jogú Város Esélyegyenlőségi Programja, 2007; Győr Megyei Jogú Város Közoktatási Esélyegyenlőségi Helyzetelemzése és Intézkedési Terve 2010

A középiskolákban tanító pedagógusok esélyegyenlőséget segítő, korszerű módszerek elsajátítására irányuló továbbképzéseken való részvételi arányról nem áll rendelkezésre számszerűsíthető adat. A 2007. évi Közoktatási Esélyegyenlőségi Program konkrét számadatok megadása nélkül úgy értékelte a tanárok továbbképzéseken való részvételét, hogy lényegesen több pedagógusnak kellene az esélyegyenlőség megvalósítását érzékenyítő továbbképzéseken részt vennie.

A város középiskolaiban 2010-ben tanító tanárok továbbképzési irányultságát mutató 5. ábra adatait figyelembe véve megállapítható, hogy lényegesen több pedagógusnak kellett volna az esélyegyenlőség biztosítása érdekében bővítenie módszertani kultúráját a tanórák szervezését, azok hatékonyságát illetően, a speciális továbbképzéseken való nagyobb arányú részvétellel. A 6. ábra adatai szemléltetik a középiskolákban tanító pedagógusok továbbképzéseken való részvételét.

A győri középiskolai tanárok módszertani képzettségének irányultsága (2010)						
Képzettség	Hatékony együtt-nevelés	Differenciált nevelés	Kooperatív tanulás	Projekt-pedagógia	Dráma-pedagógia	Egyéb
	4	98	42	62	15	335
Összesen: /fő/						556

6. ábra: A győri középiskolai tanárok módszertani képzettségének irányultsága 2010-ben

Adatok forrása: Győr Megyei Jogú Város Esélyegyenlőségi Programja, 2007; Győr Megyei Jogú Város Köznevelési Esélyegyenlőségi Helyzetelemzése és Intézkedési Terve 2010

A győri nevelési-oktatási intézmények integrációs helyzetének 2007–2010 közötti időszakát értékelve megállapítható, hogy az óvodai csoportlétszámok az intézmények több mint a felénél meghaladták a köznevelési törvényben meghatározott maximális létszámot. A nevelési-oktatási intézmények jelentős hányada nem volt akadálymentes, a mozgássérült gyermekek integrációját egy nevelési intézmény vállalta fel, lokális integráció keretén belül. A nevelési-oktatási intézmények jelentős része nem rendelkezett az integrációhoz szükséges alapvető infrastrukturális feltételekkel, az integrációt segítő intézményi dokumentumok egy része pedig hiányos volt. A pedagógusok többsége csekély mértékű érdeklődést mutatott az integrációt segítő módszertani továbbképzések iránt. Kivételt képeztek az óvodapedagógusok, akik a továbbképzéseket tekintve nagyobb érdeklődést mutattak az integrációt segítő módszerek elsajátítása iránt, mint az általános és középiskolai tanárok.

3. Győr városának gyógypedagógiai helyzetképe napjainkban

3.1. A törvényi változások

A köznevelési törvény módosításának köszönhetően 2013-tól jelentős változások mentek végbe a SNI-s tanulók ellátásában. A törvény a sajátos nevelési igényű tanulókat a különleges bánásmódot igénylő tanulók csoportjába sorolta, az ellátásukat tekintve a teljes integrációt hangsúlyozta. Az integráló intézmények számára újfajta, az eddiginél lényegesen magasabb szintű szervezettséget és szakmai készenlétet, elfogadást várt el. Az ehhez szükséges

finanszírozási háttér állami feladattá vált, tekintve, hogy 2013. január 1-től a Klebelsberg Intézményfenntartó Központ (KLIK) az állami fenntartású iskolákat és a szegregált gyógypedagógiai óvodákat egy közös költségvetésből gazdálkodó egységbe olvasztotta be (2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről 74§ (1)). A rendszer zökkenőmentes működtetése megfelelő számú és végzettségű gyógypedagógus jelenlétét igényli, tekintve, hogy a jogszabály kimondja, hogy minden sajátos nevelési igényű tanulót annyi rehabilitációs órában kell részesíteni, amennyit a sérülés típusa alapján a törvény előír számára.

3.2. Radó Tibor Általános Iskola és Módszertani Intézmény integrációs csoportjának tevékenysége és jelentősége

A győri Radó Tibor Általános Iskola és Módszertani intézmény integrációs csoportjának 2013–2014-es tanév végi összefoglalójában az intézményegység-vezető arról számolt be, hogy a sajátos nevelési igényű gyermekek integrált ellátását Győr Megyei Jogú Város óvodáiban és Győr és járása iskoláiban 16 főállású, egy félállású, és 6 megbízási szerződéssel dolgozó kollégának a foglalkoztatásával tudta az intézmény biztosítani. A látás- és hallásfogyatékos, szomatopedagógiai ellátást igénylő gyermekek teljes körű megsegítése az adott időszakban megoldott volt a városban (Nagy 2014). Az alábbi, 7. ábra összesített formában szemlélteti a módszertani intézmény integrációs csoportja által a 2013–2014-es tanévben ellátott SNI gyermekek számát.

RADÓ TIBOR ÁLTALÁNOS ISKOLA ÉS MÓDSZERTANI INTÉZMÉNY ÁLTAL A 2013-2014-ES TANÉVBEN INTEGRÁLTAN ELLÁTOTT GYERMEKEK	
ÖSSZESEN TIFLOPEDAGÓGIA:	8 gyermek
ÖSSZESEN SZOMATOPEDAGÓGIA:	15 gyermek
ÖSSZESEN SZURDOPEDAGÓGIA:	30 gyermek
ÖSSZESEN LOGOPÉDIA:	162 gyermek
ÖSSZESEN AUTIZMUS SPECIFIKUS FEJL:	20 gyermek
KOMPLEX FEJLESZTÉSBEN, GYÓGYPEDAGÓGIAI MEGSEGÍTÉSBEN:	99 gyermek
Összesen:	292 gyermek
EGYÉB TERÁPIÁBAN ÖSSZESEN ELLÁTOTT GYERMEK:	124 GYERMEK
ALAPOZÓ MOZGÁSTERÁPIA	32 gyermek

AYRIS TERÁPIA	26 GYERMEK
LOGOPÉDIA LOGOPÉDIAI OSZTÁLYOKBAN	79 GYERMEK
LOGOPÉDIA TANULÁSBAN AKADÁLYOZOTT GYERMEKEKNÉL	28 GYERMEK
LOGOPÉDIA FOGYATÉKOS GYERMEKEKNÉL	2 GYERMEK

7. ábra: A Radó Tibor Általános Iskola és Módszertani intézményben integráltan ellátott gyermekek száma (2013–14-es tanév)

Adatok forrása: Nagy Eszter Mária (2014): 2013–14-es tanév, év végi beszámoló

Az intézményegységénél a munkát segítő utazó gyógypedagógusok száma az elmúlt tanévhez képest csak egy, teljes óraszámában foglalkoztatott gyógypedagógusi státusszal növekedett, annak ellenére, hogy az alábbi, 8. ábra adatai az ellátásra váró integráltan nevelt gyermekek összlétszámát tekintve jelentős mértékű növekedést mutat az előző tanévben ellátott gyermekhez viszonyítva.

RADÓ TIBOR ÁLTALÁNOS ISKOLA ÉS MÓDSZERTANI INTÉZMÉNY ÁLTAL A 2014–2015-ÖS TANÉV ELSŐ FÉLÉVÉBEN INTEGRÁLTAN ELLÁTOTT GYERMEKEK	
ÖSSZESEN TIFLOPEDAGÓGIA:	8 gyermek
ÖSSZESEN SZOMATOPEDAGÓGIA:	60 gyermek
ÖSSZESEN SZURDOPEDAGÓGIA:	30 gyermek
ÖSSZESEN LOGOPÉDIA:	174 gyermek
ÖSSZESEN AUTIZMUS SPECIFIKUS FEJL:	25 gyermek
KOMPLEX FEJLESZTÉSBEN, GYÓGYPEDAGÓGIAI MEGSEGÍTÉSBEN:	150 gyermek
Összesen:	447 gyermek
TÖBB FEJLESZTÉST IS KAP:	142 GYERMEK

8. ábra: A Radó Tibor Általános Iskola és Módszertani Intézményben integráltan ellátott gyermekek száma a 2014–2015-ös tanévben

Adatok forrása: Nagy Eszter Mária (2015): 2014–15-ös tanév, félévi beszámolója

A félévi beszámoló kitér arra is, hogy 5 gyógypedagógus különböző óraszámában segíti a tanévben az utazó gyógypedagógusok munkáját, míg két gyógypedagógus megbízási szerződéssel, külsős munkatársként látja el a feladatokat. Az integrációban dolgozó

szakemberek a jelentősen megnövekedett gyermeklétszám mellett is igyekeznek a törvényben előírt óraszámban biztosítani a rehabilitációs foglalkozásokat az arra rászoruló kisgyermek számára. Vannak azonban olyan területek, mint például az autizmus specifikus fejlődéssel élő gyermekeké, ahol szakemberhiányból adódó óraszámhiány miatt nem biztosítható a törvényben előírt heti tíz óra rehabilitációs fejlesztés az érintett gyermekek számára.

Probléma mutatkozik a logopédiai ellátás területén is, ahol szintén óriási a szakemberhiány városunkban, annak ellenére, hogy Győrben logopédusképzés folyik [3]. Az ellátásra váró gyermekek magas száma és a kevés szakember – néhány kirívóan súlyos esettől eltekintve – csak nagycsoportos kortól teszi lehetővé a rászoruló gyermekek logopédiai megsegítését a város óvodáiban.

A Radó Tibor Általános Iskola és Módszertani Intézmény szakemberei egyre bővülő tanulói létszámmal végzik a sajátos nevelési igényű gyermekek/tanulók komplex gyógypedagógiai és egyéni fejlesztését napjainkban, a többségi nevelési-oktatási intézményekben. A 9. ábra jól szemlélteti a gyermekek létszámának, valamint a szolgáltatást igénylő intézmények számának folyamatos növekedését.

Az integrált nevelés alakulása Győrben 2005 és 2015 között			
Tanév	Ellátott gyermekek száma (fő)	Óvoda	Általános iskola
2005/2006	11	6 óvoda	2 Iskola
2006/2007	48	15 óvoda	5 iskola
2007/2008	57	15 óvoda	7 iskola
2008/2009	90	17 óvoda	9 iskola
2009/2010	141	17 óvoda	11 iskola
2010/2011	156	20 óvoda	13 iskola
2011/2012	275	25 óvoda	17 iskola
2013/2014	450	37 óvoda és tagóvoda	19 iskola
2014/2015	447	38 óvoda és tagóvoda	32 iskola

9. ábra: Az integrált nevelés alakulása Győrben 2005 és 2015 között

Adatok forrása: Reiger Andrea igazgatónő Radó Tibor Általános Iskola és Gyógypedagógiai Módszertani Központ (2014)

A folyamatosan emelkedő létszám miatt az iskola szakemberei minden tanév végén tájékoztató jelleggel felméri a következő tanévkezdésre várható SNI gyermekek számát a többségi intézmények vezetőinek jelzése alapján, így a következő tanévre már előre tervezni tudják a speciális szakember-szükségletet. A tanév megkezdésekor a megfelelő végzettségű szakemberek utazó tanárként heti rendszerességgel végzik munkájukat a győri tankerülethez tartozó, KLIK által fenntartott általános iskolákban és a győri önkormányzat által fenntartott óvodákban.

A Klebelsberg Intézményfenntartó Központ győri tankerülete a 2013–2014-es tanévtől a részképesség-zavarokkal és „disz-es” problémákkal küzdő gyermekek ellátását az iskolák saját gyógypedagógusainak kompetenciakörébe utalta, annak érdekében, hogy csökkentse a Radó Tibor Általános Iskola feladatait. Az általános és középiskolákban csak az érzékszervi fogyatékossgal élő, illetve az autista gyermekek és fiatalok ellátását végzik jelenleg a módszertani intézmény szakemberei. A feladatok ellátásának megsegítésére a győri önkormányzat 2013-ban megállapodást kötött a Radó Tibor Módszertani Intézménnyel, melynek értelmében az általa működtetett integráló óvodákban a foglalkozásokhoz szükséges alapeszközöket biztosítja (pl. rajzlap, ceruza, gyurma stb.).

Az alapkészlet biztosításán túl azonban az utazó gyógypedagógiai tanári hálózat sikeres működéséhez szükség van speciális fejlesztő eszközökre, amellyel a legtöbb intézmény nem rendelkezik. A Radó Tibor Általános Iskola és Módszertani Intézmény először 2007-ben, majd 2012-ben sikeresen pályázott a TÁMOP 3.1.61–1/2–20110012– pályázat keretén belül, melynek eredményeként rendkívül magas színvonalú eszközparkot hozhatott létre az eredményes fejlesztőmunka támogatására [4]. Az eszközpark létrehozásával a Radó Tibor Általános Iskola és Módszertani Intézmény napjainkra megvalósította Győr városában a sajátos nevelési igényű gyermekek integrált oktatásának korszerű tárgyi és személyi feltételeit.

4. A jövő: az állami és fenntartói szerepvállalás jelentősége

„Az anyagi források szétosztásának mikéntje nagymértékben és alapvetően meghatározza, hogy egy adott országban fejlődik-e az integráció vagy sem” (Csányi 2000, 397). Az integrált nevelés költségigényes, az emelt normatív támogatás nem fedezi minden esetben ezeket a költségeket. Az elmúlt évek gazdasági helyzete nagymértékben hátráltatta az oktatási intézmények infrastruktúrájának fejlődését. A törvényi szabályozás Magyarországon hiába adott zöld utat az integrációnak, ha a kezdeményezést nem támasztotta alá megfelelő

finanszírozási háttér (Csányi 2000). A sikeres oktatási integráció egyik legfontosabb eleme a pedagógiai feltételek megteremtése: az akadálymentes tanulói környezet, a sérülésspecifikumnak megfelelő taneszközök, segédeszközök és az életvitelt segítő eszközök jelenléte az oktatásban, a pedagógusok módszer- és szemléletbeli változása, szakirányú továbbképzések támogatása, a másság társadalmi szintű elfogadása.

Az integráció győri megvalósulásának feltételrendszerét vizsgálva megállapíthatjuk, hogy az objektív és szubjektív feltételekben nem következett be az elmúlt néhány évben jelentős változás. A győri nevelési-oktatási intézmények többsége, köztük az óvodák és a középiskolák 2014-ben is ugyanazokkal az integrációt nehezítő tárgyi, személyi, és eszközbeli nehézségekkel kénytelenek szembenézni, mint néhány évtizeddel korábban. A Radó Tibor Általános Iskola és Módszertani Intézmény vezetésének, a pedagógusok szakmai elkötelezettségének, innovatív munkájának köszönhetően valósulhatott meg a városban a sajátos nevelési igényű gyermekek integrált oktatása. A fenntartó önkormányzat probléma iránti érzékenyítése, a feltételek kialakításához szükséges anyagi források, költségvetés átcsoportosítása jelentős változásokat eredményezhetne a SNI gyermekeket fogadó intézmények infrastruktúrájában, megkönnyítve ezáltal az utazó gyógypedagógusok szakmai munkáját.

Mit tehetne az állam és a fenntartó az integráció jövőjéért? Halász Gábor álláspontja szerint: *„egyértelmű kormányzati politikát és ennek megfelelő finanszírozási rendszert kellene kialakítania”* (Halász 2004, 35). Ennek hiányában napjaink integrációs helyzetét tekintve még mindig helytálló Csányi Yvonne, 2000-ben az integráció akkori helyzetére tett megállapítása: *„a teendők számbavételének és az integrációs szándék megvalósításának még mindig csak az első szakaszában vagyunk”* (Csányi 2000, 405).

Jegyzetek

- [1] Milanovich Jánosné (Reiger Andrea) igazgatónő Sajátos iskolánk a Radó Tibor Általános Iskola és Módszertani Központ című kiadvány nyomán (Milanovich 2006)
- [2] Speciális szakképzettséggel 46 fő, ebből 15 fő fejlesztőpedagógus, 10 fő gyógytestnevelő, 2 fő konduktor, 9 fő gyógypedagógus, 5 fő gyógypedagógiai asszisztens, 5 fő szociálpedagógus. Egyéb, hatékony együttnevelésre szakosodott: 33 fő.
- [3] A képzés a Nyugat-magyarországi Egyetem Apáczai Csere János Karának Neveléstudományi és Szociális Képzési Intézetében folyik.

[4] Az eszközpark különlegessége, hogy kikölcsönözhető, az utazó gyógypedagógus szakemberek, az integrációban oktató nevelők és a SNI-s gyermekek szülei számára is.

BIBLIOGRÁFIA

- Csányi Yvonne (2000): A speciális szükségletű gyermekek és fiatalok integrált nevelése-oktatása. In: Illyés Sándor (szerk.): Gyógypedagógiai Alapismeretek. Budapest : Oktatási Minisztérium, 2000. 397–406 p.
- Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közalapítvány (2008): Ajánlás az infokommunikációs rendszer akadálymentesítésére 2. számú melléklet Komplex akadálymentesítési pályázatokhoz 1. Kiadás. [online] Elektronikus Kiadv. Budapest : Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közalapítvány, 2008. [2014. 11. 12.] <URL:http://www.etikk.hu/wpcontent/uploads/2013/05/TAMOP111B_13mellek_ajanlas_info_komm.pdf>
- Füves Sándorné (2010): A sajátos nevelési igényű gyermekek helyzete Győr nevelési, nevelési – oktatási intézményeiben. In: Gyógypedagógiai Szemle [online] 2010. 38. évf. 3. sz. [2014. 11. 12.] <URL: http://www.prae.hu/prae/content/gyosze/GYOSZE_2010_3_.pdf>
- Győr Megyei Jogú Város Közoktatási Esélyegyenlőségi Helyzetelemzése és Intézkedési Terve (2010): Győr: 2010. 43 p.
- Győr Megyei Jogú Város Közoktatási Esélyegyenlőségi Programja (2007) [online] [2015.05. 06.] Győr, 2007. 13 p. 18 p. < URL: http://kozgyules.gyor.hu/data/files/kozgyulesek/eselyegyenloseg_gyor_melleklet.doc>
- Halász Gábor (2004): A sajátos nevelési igényű gyermekek oktatása: európai politikák és hazai kihívások. In: Új Pedagógiai Szemle [online] 2004. 54. évf. 2. sz. 35 p. [2014.11.12.] <URL: <http://epa.oszk.hu/00000/00035/00079/2004-02-be-Halasz-Sajatos.html>>
- Milanovich Jánosné (2006): Sajátos iskolánk. Győr : Radó Tibor Általános Iskola és Módszertani Központ Kiadványa, 2006. 45 p.
- Nagy Eszter Mária (2014): Radó Tibor Általános Iskola és Gyógypedagógiai Módszertani Intézmény integrációs csoportjának 2013-14-es tanév végi beszámolója. Győr: Radó Tibor Általános Iskola és Gyógypedagógiai Módszertani Intézmény, 2014.
- Nagy Eszter Mária (2015): Radó Tibor Általános Iskola és Gyógypedagógiai Módszertani Intézmény integrációs csoportjának 2014-15-ös tanév félévi beszámolója. Győr: Radó Tibor Általános Iskola és Gyógypedagógiai Módszertani Intézmény, 2015.

Pécsi Gertrúd: Akadálymentes helyek Győrben. In: CAMELOT Mozgássérült Fiatalok Győri Egyesülete honlapja [online] Győr: Szűcs Emília 2010.03.17. [2014.11.12.] <URL: <http://www.camelotgyor.hu>

TÖRVÉNYEK, JOGSZABÁLYOK

1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról 3. sz. melléklet az 1993. évi LXXIX törvényhez I. Létszámhatárok [online] [2015.05.06.] < URL: http://www.okm.gov.hu/letolt/kozokt/kozokt_tv_070823.pdf

1998. évi XXVI. törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról. In: Hatályos Jogszabályok Gyűjteménye (2015. 05. 06.) [online] Jogtár Wolters Kluwer [2015.05.06] <URL: http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99800026.TV

Magyarország Alaptörvénye (2011): In: Hatályos Jogszabályok Gyűjteménye (2011. április 25.) [online] Jogtár Wolters Kluwer [2014. 11. 12.] <URL: http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100425.AT

2/2005. (III. 1.) OM rendelet: a Sajátos nevelési igényű gyermekek óvodai nevelésének irányelve és a Sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelve kiadásáról 1. számú melléklet A Sajátos nevelési igényű gyermekek óvodai nevelésének irányelve In: Hatályos Jogszabályok Gyűjteménye [online] Jogtár Wolters Kluwer [2014.11.12.] <URL: http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0500002.OM

2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről (2011) In: Hatályos Jogszabályok Gyűjteménye (2015. 05. 05.) [online] Jogtár Wolters Kluwer [2015.05.05.] < URL: http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100190.TV

32/2012. (X. 8.) EMMI rendelet: A Sajátos nevelési igényű gyermekek óvodai nevelésének irányelve és a Sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelve kiadásáról In.: Magyar Közlöny [online] 2012.évi október 8. 132. szám [2014.11.12.] <URL: <http://www.kozlonyok.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/MK12132.pdf>

HONLAPOK

Történelmünk: Iskolánk rövid története. In.: Bárczi Gusztáv Óvoda, Általános Iskola és Készségfejlesztő Speciális Szakiskola, Kollégium és Gyermekotthon [online] Győr [2015.05.06.] < URL: <http://www.barczi-gyor.hu>

KOMJÁTHY, ZSUZSANNA

THE PAST, THE PRESENT AND THE FUTURE OF THE SPECIAL EDUCATION IN GYŐR

The first part of the study looks back into the past of the 67-year-old Special Education in Győr. Through the activity of Tibor Radó it represents the fulfilment of special education attendance and also the inlay of the city's disabled children and young adults into the organized school educational system.

The study also shows the situation of the handicapped people in the city through the innovative work of special education schools in Győr. It also demonstrates the current situation of handicapped people's employment. It shows the local characteristics of the integration-inclusion and the further development in the city.